

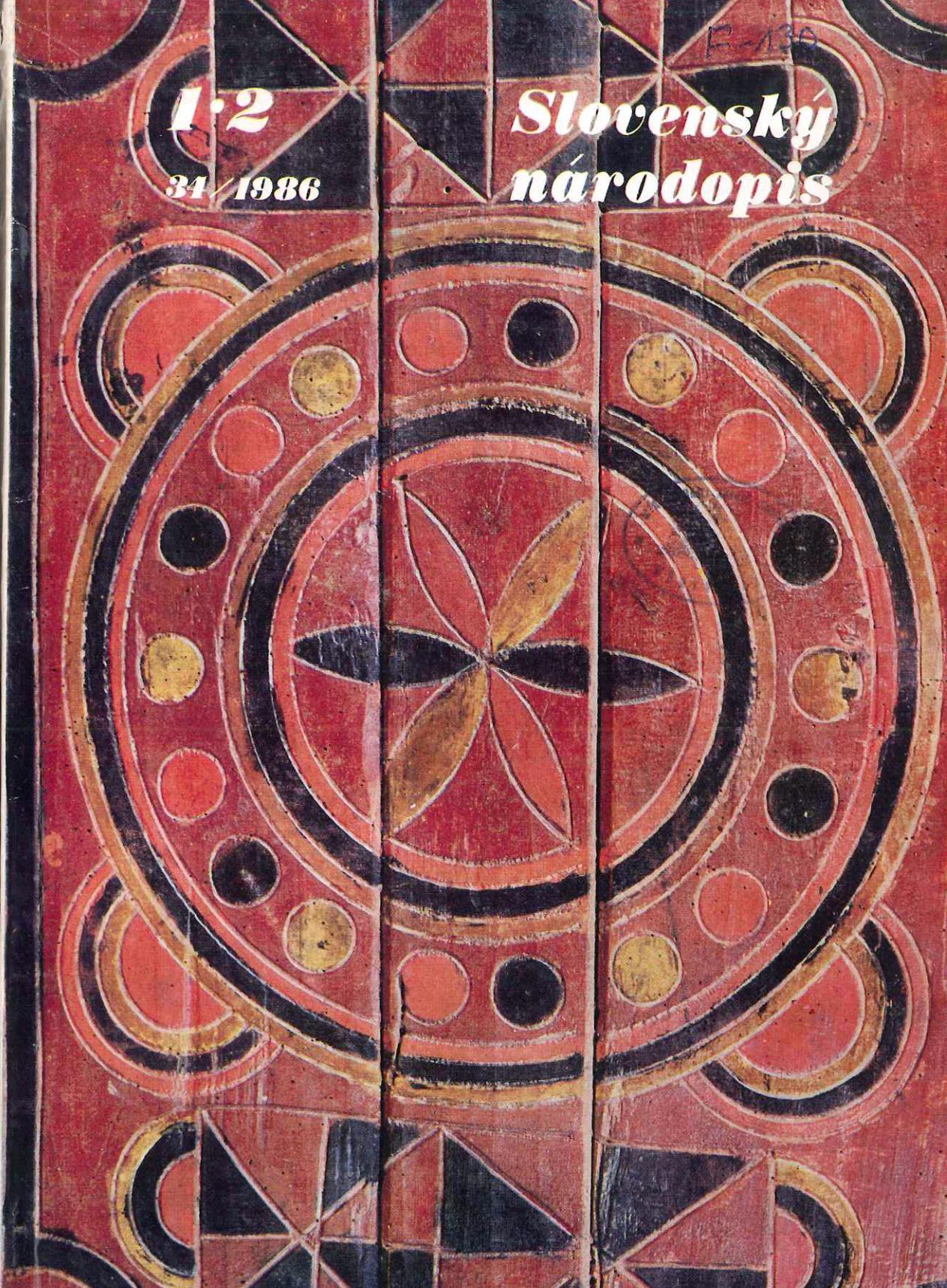
P-130

*Slovenský
národopis*

1·2
34/1986

49616

H. STROBACH:
**DEUTSCHES VOLKSLIED IN
GESCHICHTE UND GEGEN-
WART**
Akademie-Verlag Berlin, 1980,
167 strán.

Zámerom knihy je poskytnúť informáciu o problematike nemeckej piesne širokým vrstvám čitateľov. Ide o erudovanú prácu zodpovedajúcu náročným požiadavkám a vybavenú dôkladným vedeckým aparátom, rozsiahlymi poznámkami, ako aj výberovou bibliografiou. Bibliografia je vo vnútri delená podľa okruhu problematiky. Zvlášť cenné je v tejto súvislosti vyčlenenie edícií starších rukopisov a tlačí, zberok a iných vydaní od Herderových čias, ako aj rozličných informatívnych príspevkov a štúdií. Aj keď autor považuje ďalšiu publikáciu *Geschichte der deutschen Volksdichtung* (Berlin 1981, pripravil kolektív autorov pod vedením H. Strobacha — pozri recenziu v Slov. národopise, 31, 1983, s. 660—661) za doplnkovú pokial ide o podrobnej vyličenie historického vývoja nemeckej ľudovej piesne, aj v práci o ktorej hovoríme je zrejmý historický prístup ako vedúci. Historický prístup sa javí ako metodologický princíp, na základe ktorého posudzuje autor žánrový systém piesní v jednotlivých vývinových obdobiach, v ktorom sa odrážajú potreby spoločnosti s ohľadom na jej sociálno-triedne rozvrstvenie. Na tomto pozadí hodnotí autor aj časové premeny repertoáru, ako aj jeho súvislosti s konkrétnymi historickými udalosťami. Takýto prístup samozrejme nie je podmienený iba subjektívnym autorským postojom, ale predovšetkým objektívnym stavom dokumentačnej základne. Nemeckým bádateľom stoja k dispozícii viaceré rukopisné zbierky z polovice 15. storočia, a počnúc 16. storočím už aj tlačené zbierky, ako aj jednotlivé letáčikové tlače piesni, ktoré sprostredkujú súčasníkovi predstavu o ich vtedajšom výzore, ale aj výbere piesní. Vo výbere sa pravdaže uplatňuje mnohokrát subjektívne stanovisko zostavovateľa, avšak piesne obsiahnuté vo viacerých zbierkach, prípadne zaznamenané vo viacerých časových úsekoch, poskytujú už cenné vodidlo. Poisthnúť dialektiku kontinuity a diskonti-

nuity v historickom vývine piesní nie je ľahké, autor sa cíti byť iba na začiatku tejto cesty, jeho prístup je však náročný. Berie do úvahy aj príbuzné pomocné údaje zo všeobecnej histórie, najmä však ukaže dôkladnú znalosť základného materiálu, ktorý vytrieduje mnohostranným vzájomným porovnávaním, čím dochádza k cenným spoľahlivým výsledkom.

Historicky podmienený je aj pohľad autora na súvis textu s melódiou. Okrem poukazu na sémantickú podmienenosť piesňových melodií hovorí najmä o istých prelomových obdobiach vo vývoji niektorých typov piesní, ktoré sa v novších zbierkach zaznamenávajú s odlišnými melódiami v porovnaní so zbierkami staršími. Prevaha melodií zapísaných v novších časoch sa vyskytuje aj v zbierkach 19. storočia, mnohé sú zaznačené aj v 18. storočí, ale už iba jednotlivé aj v storočí 17., či ešte staršom. Autor prikladá význam aj rozdielu v gramotnosti, pokial ide o možnosť zápisu textu a melodie. V nemeckej koncepcii ľudovej piesne sa vôbec vo väčšej miere prikladá význam aj písomnému šíreniu ľudovej piesne.

Pokial ide o historický pohľad na žánre ľudovej piesne, za najstaršiu vrstvu považuje autor, vychádzajúc prevažne z medzinárodného porovnávacieho štúdia, piesne späť s prácou a zvykmi. Obdobie medzi rozmedzím 13. a 14. storočia až po rozmezie 15. a 16. storočia pokladá za čas vzniku a rozkvetu nemeckej balady. Obdobie od renesancie až po súčasnosť podrobuje skúmaniu a výkladu podľa jednotlivých časových úsekov, v ktorých sa príslušné spoločensko-triedne zloženie národa spolu s dobovými historickými tendenciami odráža aj v príslušnom piesňovom repertoári. Tak načrtáva obdobia, v ktorých sa vidiecky spev ešte v podstate neodlišoval od mestského ľudového spevu, ale aj tie, v ktorých ide práve o túto diferenciáciu, pričom vznikajú typy študentských, historicko-politických, stavovských a iných piesní tzv. spoločenského spevu. Osobitým fenoménom boli tzv. „piesne pre ľud“, ktorími sa v ľude presadzovala ideológia podriadenosti a spokojnosti. Ďalej rozoberá meštiansky spev vzhľadom na jeho pokrovkovú, ale aj úpadkovú etapu a zvláštnu pozornosť venuje robotníckej piesni, najskôr

protestného a žalobného charakteru, ale postupne sa presadzujúco údernejšími piesňami štrajkovými, a napokon bojovými piesňami komunistického hnutia. Jej politický vplyv presahuje až do obdobia fašizmu a druhej svetovej vojny. Zo súčasnosti venuje autor pozornosť mládežníckemu spevnému hnutiu, ktoré má prevažne organizovaný rámc.

Záverečnú kapitolu venoval H. Strobach úvahám o podstatných znakoch ľudovej piesne a jej poslaní v súčasnosti. Ústne tradovanie, anonymitu a variabilitu, ktoré sa najčastejšie uvádzajú ako vedúce kritériá ľudovosti, považuje za znak príslušnosti kultúry do istého vývinového obdobia, nie za znak navždy pretrvávajúci. Vedľajšia funkcia piesne, ktorá spočíva vo vyjadrení životných postojov pracujúcich vrstiev, a napokon produktívnu účasť tried a spoločenských vrstiev na tradovaní a vyhľadávaní piesní. Tieto vlastnosti sú spojené s tradovaním piesní počas viacerých storočí, keď v nich nastávali aj podstatné zmeny. Tieto vlastnosti podľa autora napokon odlišujú aj súčasné bohatstvo ľudových piesní od iných druhov, akými sú najmä šláger a koncertná piesňa.

Práca H. Strobacha *Nemecká ľudová piesňa v minulosti a v súčasnosti* je veľmi zreteľne približuje čitateľovi nielen historickej náčrt vývoja nemeckej ľudovej piesne, ale aj súčasný pohľad na ňu. Zaujímavé sú záverečné úvahy autora o tradovaní nemeckej ľudovej piesne v minulosti i v súčasnosti, ako aj výstižná analýza tohto procesu, vychádzajúca z odlišnej kultúrnej situácie než u nás, a práve preto sú cenné aj ako porovnávací podnet.

Soňa Burlasová

LAJOS VARGYAS:
**HUNGARIAN BALLADS
AND THE EUROPEAN BAL-
LAD TRADITION**
I, II. Akadémiai kiadó, Budapešť 1983. Strán 304 a 960.

Už v romantizme na konci 18. a na počiatku 19. storočia se folklórna balada stala jedním z hlavních žánrov, o něž se národopis zajímal, které tehdejší badatelé usilovně sbírali, vydávali, zkoumali a soudobí básníci napodobovali; stačí, když si připomeneme historii českého a slovenského národopisu a literatury. Zájem o výpravné písni, o balady nepřestal ani později a dnes balada právem patří k význačným okruhům současného bádání. Už asi dvacet roků působí mezinárodní komise pro výzkum lidových balad, každoročně se konají v různých zemích konference (jedna proběhla i u nás), vydávají se sborníky a roční bibliografie o baladách.

Maďarské bádání nad baladami má bohaté tradice. Patří do nich významní maďarští sběratelé a vědci — J. Erdélyi, J. Kriza, B. Vikár, J. Berze Nagy, B. Bartók, Z. Kodályi, R. Gragger, Gy. Ortutay, J. Faragó ad. (Vývoj a kritické ocenění literatury o baladách najdeme v probírané knize v samostatné kapitole I, s. 272—280.) Během té doby vyšlo už několik antologií maďarských balad — od R. Graggera (1927), E. Dánose (1938), Gy. Ortutaye (1955) a další, kterou sestavil Ortutay s I. Krizovou; vznikly i výbory do cizích jazaků, do němčiny (R. Gragger s L. Lüdem, 1926) a do angličtiny (N. Leader, 1967) a mimo to ještě další krajové antologie (Ortutay, Kálmány, Burány, Berze Nagy, Albert s Faragem aj.).

L. Vargyas patří k nejvýznamnejším maďarským, ale i evropským badatelům nad baladami. Jeho první větší práce se zabývala hudebním životem jedné maďarské vesnice (1940), tedy otázkami ekologie folklóru, o něž se zajímal i další soudobí maďarští folkloristé, zejména badatelé nad prázou, hlavně Gy. Ortutay. V 50. letech se L. Vargyas soustavně obrátil k epickým písni a zejména k jejich historickému a srovnávacímu zkoumání. V mnoha statích rozebíral vztahy maďarských balad k epice slovenské, moravské, bulharské, jiho-

slovenské a vůbec balkánské a především k písni francouzským, jejichž vliv je k určitému historickým skutečnostem v maďarské epice patrný. Některé tyto názory Vargyas vyložil v obsáhlé monografii *Researches into the Mediaveal History of Folk Ballad* (1967). Spolu s I. Csanádím také vydal antologii maďarských balad s nálepky (Kniha balad, 1979).

Monografie *Hungarian Ballads and the European Ballad Tradition* vyšla v akademickém nakladatelství; je vlastně anglickým překladem knihy, která nejdřív vyšla maďarsky pod titulem *A magyar népballa lada és Europa* (Budapest 1976). Má dva svazky, které spolu úzce souvisejí: první menší (má 304 stran) obsahuje obecné výklady o maďarských baladách a rozsáhlou bibliografií, větší druhý díl podává sbírku textů a nálepky, komentáře a jiné materiály (960 s.).

Že maďarské kulturní veřejnosti stálo za to vydat tuto obsáhlou Vargyasovu knihu nejdřív maďarsky a po osmi letech ještě anglicky, svědčí o tom, jaký význam se v Maďarsku přikládá lidové kultuře a folklóru; a nejen to, jaký význam se přikládá popularizaci maďarské lidové slovesnosti v mezinárodním měřítku. Je zřejmé, že teprve vydáním této knihy v angličtině budou moci odborníci z jiných zemí využít jejich výsledků pro další práci na tomto poli.

Monografie je výjimečná nejen rozsahem, ale hlavně ctižádostivými cíli, které má splnit. Vargyas usiloval o to, aby shrnul, zhodnotil a doplnil nejdůležitější poznatky o maďarských baladách, které od minulého století shromázdilo maďarské i celoevropské bádání; ve sbírce také najdeme promyšlený výběr maďarských balad, všech písni, které hrály v maďarské tradici větší roli.

První svazek je uceleným výkladem o maďarských baladách. Rozprava je rozdělena do 16 kapitol. Autor v nich probírá postavení balady mezi literárními a folklórními žánry, uvádí hlavní znaky balady a naznačuje vztah k ostatním písňovým druhům a jiným folklórním žánrům. Dále se zabývá metodou srovnávání balad v evropském kontextu a probírá historické vrstvy maďarských epických písni; snaží se maďarské balady porovnat s baladic-

kou tradicí jiných národů, hlavně sousedních (jako přílohu uvádí nejstarší historické zmínky o francouzských přistěhovalcích na maďarské území). Další výklady věnuje rozvoji, šíření a kolování baladickejších písni. Se zvláštní pozorností se obrací k baladické tradici francouzské a dánské. Přestože téma, syžety a motivy mají většinou mezinárodní ráz, Vargyas považuje baladu za výtvar a výraz vesnického prostředí a obyvatelstva: venkovská společnost v nich nalézala reálné situace a životní konflikty, v nichž žila a jež na ni naléhal. U nejstarších balad rozebírá mezi-textové vztahy — téma, hlavní myšlenku, společné motivy a společné formule a písňovou kompozici (169—173). Zajímá se rovněž o další vývoj baladických písni a o formy, které na tradiční, „klasickou“ baladu navazují. Vztahy mezi národopisnými baladickými oblastmi shrnul do rozborů a tabulek o rozšíření písni v různých regionech a rozdělil písni podle jejich frekvence v lidovém podání. Významný rys spočívá v tom, že Vargyas zkoumá balady jako celost, a nikoliv jako pouhý izolovaný literární text; o tom svědčí analýzy vztahů mezi texty a nálepky i tanci (s. 231—268).

Vargyas napsal studii o maďarské baladě a epických písni zhuštěně, přímo zkratkovitě; všiml si pouze nejhodnotnějších problémů, snažil se je vyčerpat a syntetizovat. Vyšel z celé maďarské, ale i ze světové literatury; ze slovenské a české baladické produkce uvádí asi třicet titulů, sbírek i studií. Rozprava je organicky spjata s následující antologií a autor uvádí odkazy na příklady většinou pouze jako čísla písňové antologie.

Druhý svazek knihy obsahuje především antologii s rozbyry jednotlivých baladických typů. Autor do ní zařadil celkem 134 písni (což mimochodem odpovídá baladickému fondu, jaký známe ze slovenské, české nebo třeba slovinské tradice). Necele dvě třetiny (83) tvoří balady starého stylu, písni starší vrstvy; po nich autor uvádí písni napodobující baladický styl (84—92) a kramářské, jarmareční písni z 18. až 20. století (93—100); zvláštní oddíl dal zbojnicky baladám (101—120). Ukázky zakončil „novými“ baladami z 19. a 20. století (121—134).

Při každé ukázce Vargyas uvádí jednu

nebo více variant; celkem je ve sbírce publikováno dohromady 237 písni. U každé písni nacházíme údaje o provenienci, někdy textová a melodická různočtení, rozšíření variant podle národopisných oblastí, odkazy na zahraniční sbírky, výklad každého typu a odkazy na nejdůležitější odbornou literaturu. Každé jednotlivé číslo je vlastně malou monografií baladického typu, jak to ostatně známe z monumentální německé sbírky balad *Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien*, kterou vydává od r. 1935 Německý písňový archiv (DVA); myslím, že byla pro Vargyase vzorem.

Sbírku doplňují dva užitečné rejstříky: v jednom najdeme konflikty a téma maďarských balad (láska — sňatek — rodina — sociální konflikty a revolty) a ve druhém scény, postavy, formule a detaily.

Třebaže se Vargyas snažil vyčerpat a utřídit všechny poznatky o maďarské baladě a rozebírá ji nejen jako literární text, nýbrž také jako hudební útvar, myslím, že přece jen největší zájem věnoval historickým a komparačním otázkám, tedy původu písni a jejich rozšíření, ať už na maďarském území anebo v mezinárodním měřítku. Z toho rovněž vyplývá, že Vargyas rozebírá především problémy genetické a vztahy kontaktové, méně už se věnuje srovnávání typologickému. To samozřejmě nemá být výta, nýbrž konstatování skutečnosti. Vargyas sám nejlíp ví, že metodologie, kterou užívá, je pro žánr balady přiměřená, vhodná a že přináší výsledky: o tom svědčí tato kniha.

Mám za to, že rozbor vztahů v lidové slovesnosti a tedy i v baladách různých národů a zemí nemůže být záležitostí a úkolem jediného badatele. K této úloze je zapotřebí přesná, důkladná znalost tradice každého jednotlivého národa, literatury, archívů atd. Zdá se, že na to jedinec nestačí, ale že je výhodná a nutná mezinárodní partnerská spolupráce, že se tedy osvědčuje mezinárodní práce týmová. Obsáhlá kniha L. Vargyase má trochu jiné zaměření: podává rozbor interetnických vztahů, které spojují maďarskou baladou tradiči s písni jiných národů, hlavně sousedních. Vargyasova monografie ukazuje tyto folklórni — a šíří řečeno kulturní — svazky a filiace především z konkrétního národního pohledu.

Srovnávací pohled tvoří pouze jednu linii Vargyasovy monografie. Ze všech předchozích studií a antologií podává obraz maďarské balady nejdůkladněji a nejvíce odstíněný, představuje všecky hlavní typy maďarských balad, její různé žánrové modality, historický vývoj, současný stav, hudební stránku i básnickou poetiku atd. Pro mezinárodní bádání — a zejména pro bádání slovenské — tato kniha znamená významný, neocenitelný přínos.

Oldřich Sirovátka

KRIZA ILDIKÓ: A LEGENDABALLADÁK

Epicko-lyrická tvorba na rozhraní literatury a folklóru. Akadémiai kiadó, Budapest 1982. 35 čiernobielych fotografií, strán 232.

Erudovaná bádateľka a autorka početných prác z problematiky maďarských ľudových piesní, najmä balád, sa podujala zhromaždiť a preskúmať aj tú časť epicko-lyrickej tvorby, ktorej sa vo folkloristike ešte nedávna nevenovala takmer nijaká pozornosť. Zamerala sa na epicko-lyrické piesne náboženského obsahu, žijúce väčšinou v spojení s určitými sviatkovami a ľudovými zvykmi. Podnetom pre túto prácu nebola len skutočnosť, že sa tento materiál v domáčich výskumoch zjavne obchádzal, ale aj požiadavka medzinárodnej spolupráce na klasifikáciu a systematizáciu balád-legend, ktorá sa vynorila v šesdesiatych rokoch ako naliehavá úloha v súvislosti s projektom katalógu európskych balád.

Sledovaný žáner charakterizuje autorka ako epické piesne ospevujúce život, hrdinstvo, mimoriadne vlastnosti a zážarčné skutky svätecov a biblických postáv. Obsahujú prvky stredovekej religioznosti a témy koreniace v stredovekých zbierkach legiend, ako aj novodobé výtvory protireformáčného kultu svätých a narratívne piesne jarmočných tlačí. Sú to výtvory prechodného charakteru, stojace na rozhraní literárnej a folklórnej tvorby, s ktorou ich zblížuje najmä spôsob tradovania, vniknutie do tradičného piesňového fondu a spoluúčasť na jeho funkciách v živote spoločenstva. V kapitole nadpisanej *Roz-*